



SOSYO-EKONOMİK YÖNÜYLE ALMANYA'YA GÖÇÜN YÜKSEL PAZARKAYA'NIN 'OTURMA İZİNİ' ADLI ÖYKÜ KİTABINA YANSIMALARI *

*Ahmet DEMİR**

ÖZET

Yüksel Pazarkaya'nın 1977 yılında yayınlanan *Oturma İznini* adlı öykü kitabı, sosyal, ekonomik, kültürel, psikolojik vb. açılardan Türklerin Almanya'ya göç serüveninden ve birinci kuşak Türklerin Almanya yaşamından gerçekçi kesitler sunar. *Oturma İznini*nde yer alan öykülerde, her şeyden önce iş gücü göçü karakteristiği taşıyan ve temelinde ekonomik nedenlerin yer aldığı Almanya'ya göçün özellikle sosyo-ekonomik yönü işlenir. Almanya'ya göçün altında yatan ekonomik nedenler, birinci kuşak Türklerin içinde buldukları sosyo-ekonomik koşullar ve Almanya'daki sosyo-ekonomik konumları, hem Türkiye hem de Almanya gerçeği çerçevesinde yansıtılır.

Bu çalışmada, sosyo-ekonomik yönüyle Almanya'ya göçün ve birinci kuşak Türklerin yaşamına dair sosyo-ekonomik gerçekliğin *Oturma İznini* adlı öykü kitabına yansımaları incelenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Yüksel Pazarkaya, Oturma İznini, Almanya, göç, birinci kuşak Türkler

REFLECTIONS OF GERMANY MIGRATION TO THE YÜKSEL PAZARKAYA'S STORY BOOK OTURMA İZİNİ BY ITS SOCIO- ECONOMIC ASPECTS

ABSTRACT

Yüksel Pazarkaya's story book *Oturma İznini*, published in 1977, presents realistic scenes from the Turkish migration to Germany and Germany lives of first generation Turks by its social, economic, cultural, psychological aspects. In *Oturma İznini* it is especially focused that the socio-economic aspect of Germany migration which bears first of all, the characteristics of Labor Migration and the basis of which relays upon economic reasons. In the story book, the economic reasons of Germany migration, the socio-economic conditions of first generation Turkish migrants and their socio-economic status in Germany reflected in the frames both the Turkey and Germany realities.

* Bu makale, "TÜBİTAK 2010 Yılı, Yurt Dışı Doktora Sonrası Araştırma Burs Programı" ile desteklenen "Almanya'da Yaşayan Türklerin Edebiyat Eğilimleri" başlıklı proje çerçevesinde, Almanya'da gerçekleştirilen çalışmaların bir ürünü olarak yazılmıştır.

* Yrd. Doç. Dr., Başkent Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Bölümü. El-mek: ademir@baskent.edu.tr

In this work, the reflections of Germany migration by its socio-economic aspects and socio-economic reality of first generation Turkish migrants to the story book of *Oturma İzni* are being analyzed.

Key Words: Yüksel Pazarkaya, Oturma İzni, Germany, migration, first generation Turks.

1. Giriş

Türkiye'den 1960'ların başından itibaren iş gücü olarak kitleler hâlinde gerçekleşen Almanya'ya göç hareketi, toplumsal hayatımızın önemli olaylarından biridir. 1970'lerin başında sayıları yarım milyonu aşan (bkz. Herbert 2001, 199; Martin 1991, 22; Turan 1997, 14-16; Unat-Abadan 1976, 5-7) Türk işçilerin ve doğal olarak ailelerinin oluşturduğu toplam nüfusla birlikte Almanya'nın önemli bir parçası hâline gelen Türk kimliği, yalnızca iş gücü sahasıyla sınırlı kalmaz. Başta iş gücü olmak üzere çeşitli nedenlerle Almanya'ya giden Türkler arasında edebî faaliyetler de gelişir. 1960'lardan itibaren Fethi Savaşçı, Bekir Yıldız, Yüksel Pazarkaya, Aras Ören, Güney Dal, Habib Bektaş gibi pek çok edebiyatçı, eserleriyle Almanya'daki Türklerin yaşamına ayna tutarlar. Türklerin Almanya gerçeğiyle karşılaşmalarını ve Almanya'daki yaşamlarını; ikilemeleriyle, mekâna ve zamana tutunma çabalarıyla, özlemleriyle, pişmanlıklarıyla, hatıralarıyla, yabancılıklarıyla, yalnızlıklarıyla, dışlanmışlıklarıyla, kabullenişleriyle, reddedişleriyle hem bireysel hem de toplumsal çerçevede gerçekçi bir düzlemde ortaya koyarlar. Böylece Almanya'ya göç, belgesel nitelikte kendine özgü bir edebiyat yaratır.

Birinci kuşak Türk yazarlar/şairler için 'yazmak' bir yandan dış dünyada yaşadıkları uyum güçlüklerini, karşılaştıkları ekonomik sorunları dile getirmek, seslerini duyurmak, diğer yandan da ekonomik gelişmenin doruğuna erişmiş Alman toplumu içindeki yerlerini belirlemeye çalışmaktır. Oluşan bu yazın belki de bir tür kimlik arayışıdır (Kuruyazıcı 1992, 7). Diğer göçmenler gibi Türkler de, yeni geldikleri dilini, kültürünü, yaşam koşullarını tanımadıkları bu ülkede o güne değin hiç karşılaşmadıkları yeni sorunlarla karşılaşır; bunlara beraberlerinde getirdikleri kültürel, ekonomik sorunlar da eklenir. Böylece Türk yazarlar/şairler, yaşadıkları sorunları yazıya aktarır, tarihsel gerçekliği yazınsal gerçekliğe dönüştürerek, var olanı (Almanya gerçeğini) doğrudan metinlere yansıtırlar (Oraliş 1992, 10).

Bu bağlamda, Almanya'ya göç olgusu ve Almanya'daki Türklerin yaşamı ekseninde yer alan edebî yapıtlardan biri de, edebî çalışmalarını hâlen Almanya'da sürdüren birinci kuşak Türk edebiyatçılarından Yüksel Pazarkaya'nın 1977 yılında yayınlanan *Oturma İzni* adlı öykü kitabıdır. "Çoğu 1970'li yılların başlarında Almanya'daki Türklerin yaşamından ve Almanlarla ilişkilerinden kotarılarak Köln Radyosu için yazılan öykülerin" (Ercan 2010, 24) yer aldığı *Oturma İzni*, Türklerin Almanya'ya göç serüveninden ve birinci kuşak Türklerin Almanya yaşamından gerçekçi kesitler sunar.

Acı gurbetin, yeni yaşamın etkileyici bir şekilde anlatıldığı, yansıtıldığı, her bir öyküsünde bir romana yetecek yoğunlukta yaşam kesitlerinin şiir diliyle sunulduğu, çeşitli iplikleri olan bir yaşam yumağı hâlindeki (Baykurt 1978, 14-15) *Oturma İzni*'nde Almanya'ya göç; sosyal, ekonomik, kültürel, psikolojik vb. çeşitli açılardan gerçekçi çizgide işlenir.

Bu çalışmada, her şeyden önce iş gücü göçü karakteristiği taşıyan ve temelinde ekonomik nedenlerin yer aldığı Almanya'ya göç, sosyo-ekonomik yönüyle ele alınmakta ve birinci kuşak Türklerin yaşamına dair sosyo-ekonomik gerçeğin Yüksel Pazarkaya'nın *Oturma İzni* adlı öykü kitabına yansımaları incelenmektedir.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 6/3 Summer 2011

2. Türkiye Gerçeği: Ekmek Parası İçin Ver Elini Almanya

Oturma İzni'nde yer alan *21 Kan Güllü, Çöp, Bayram Masalı, Mahmut ile Güldane, Offenburglu Yolcu, Hasan Bir Şey Bilmiyor, Yeşeriyor* gibi öykülerde işlendiği üzere Almanya'ya göçün temel nedeni ekonomiktir. Öykülerde, 'ekmek parası kazanmak'; Almanya'ya göç olgusu bağlamında kişileri eyleme iten başlıca neden olarak karşımıza çıkmaktadır. Kişilerin içinde buldukları yoksulluk ve ekonomik çıkmaz, işsizlik, geçim sıkıntısı gibi ekonomik nedenler, onları Almanya'ya göçe sürükler. *Oturma İzni*'ne yansıyan şekliyle, Türkiye gerçeğinin bir parçası olan sosyo-ekonomik koşullar; kişileri, daha iyi bir gelecek ümidiyle 'iş gücü' olarak Almanya'ya göç etmek zorunda bırakır.

Öykülerde sosyo-ekonomik yön, kişi tasvirlerinin önemli bir parçasıdır ve Almanya'ya göç ekseninde gerçekleştirilen eylemler, ekonomik nedenlere bağlanırken kişi tasvirlerine yansıyan sosyo-ekonomik özellikler, nedensellik çerçevesinde göçü açıklayıcı bir nitelik kazanır. Göç edenlerin yoksulluğu, geçim sıkıntısı çekmeleri, çoğunlukla kırsal kökenli oluşları (Çoğu kırsalda yaşamaktadır ya da iş bulmak için kente göç etmiştir.), tarım sektöründen veya iç göçle gidilen kentlerden bekledikleri kazancı sağlayamamaları kişilerin temel karakteristiğidir. Öykülerde kişilere dair dikkate sunulan sosyo-ekonomik durumun, Almanya'ya göç olgusuna dair sosyolojik ve ekonomik gerçekliğin bir yansıması olduğu ortadadır.

II. Dünya Savaşı'ndan sonra gelişen Alman endüstrisinin 'iş gücü açlığı' ile, Türkiye'deki gizli ve açık 'işsizliğin baskıları' birleşince, 1960'ların hemen başında Türkiye'den büyük çapta bir iş gücü ihracı, Federal Almanya'ya doğru geniş bir göç hareketine dönüşür (Turan 1997, 13). Almanya'ya işçi olarak gidenlerin çoğu köylüdür, kırsal kökenlidir; ancak tarım sektöründen bekledikleri geliri elde edemeyen insanlardır (Doğan 2006, 52; White 1997, 754). Almanya'ya göç eden işçilerin hayâli, para kazanmak, dönüşte Türkiye'de küçük bir iş kurmak ve hayatını güvenceye almaktır (White 1997, 754). Güney Dal'ın, romanına verdiği adla birinci kuşak Türkler "İş Sürgünleri (bkz. Dal 1976)"dir. Türkiye'deki ekonomik koşulların belirlediği zorunluluk, işsizlik, yoksulluk nedeniyle vatanlarını terk etmek zorunda kalırlar/bırakılırlar (Keleş 1976, 169). Göç eden insanlarımız, Cumhuriyet tarihinde, 35-40 yıllık bir süre içinde Türkiye'de kır-kent çelişmesini yaşar, sonra benzer bir durumla Almanya'da karşılaşılır. Küçük şehir ya da kasabadan büyük şehre, oradan Avrupa'ya, Avrupa'nın metropollerine göç ederler. Başlangıçta ve izleyen 20 yılda işçi olarak homojen bir yapı gösterirler (Şen, Öz, İyidirli 1996, 25). Kırsal kesimden olma veya ekonomik nedenlerle kente göç etme, kır-kent çelişmesini yaşama, yoksul sınıftan gelme, köyde-kentte ekonomik açıdan beklediğini bulamama, daha iyi bir gelecek için 'para kazanmak' arzusuyla Almanya'ya göç etme ve Almanya'da ağır yaşam ve çalışma koşulları altında ayakta kalma mücadelesi verme gibi karakteristiklerin belirlediği bu homojen yapının *Oturma İzni*'ndeki öykülere de yansıdığı görülmektedir.

Örneğin; *21 Kan Güllü* adlı öyküde Hüsrev ve kızı Ayşe'nin köyden kalkarak ekmek parası kazanmak için Almanya'ya gidişleri, şiirsel bir anlatımla şöyle verilir:

"İşte Hüsrev'in dumur usunda çakan kıvılcım budur. Göç kıvılcımı tutuşturur Hüsrev'in dumur usunu, tutuşturur Ayşe'nin yetim gönlünü. Tümsek aşılır, derviş yitmiştir. Yamaç aşılır, ışık yetmiştir. Köyler, kentler, dereler, tepeler, ulu denizler aşılır. Ayşe'nin nokta noktacık usu aşılır. Kaçılır, göçülür, iraklarda pek iraklarda el ellerinde tutulan bir somun ekmeğe varılır. Almanya'ya varılır. Kara ocaklara, kara kömür ocaklara, kara kömür ocaklara varılır. İnilir, inilir, yerin dibine varılır. Kara ekmeğe, karanlık ekmeğe varılır.

(Adı: Hüsrev. Lakabı: Dumru. Soyadı: Kavruk. Tevellüdü: 1929. Okuma-yazması: Asker ocağından kalma. Sağlığı: Sağlamdır, çalışabilir.)" (Pazarkaya 1977, 11).

Çöp adlı öyküde, öykünün başkişisi Hamza'nın Almanya'da kaçak işçi olarak çalışmanın getirdiği sıkıntılı yaşam koşulları içinde (her an polise yakalanma, sınır dışı edilme korkusu ve bu

Turkish Studies

nedenle gözlerden uzak kalma zorunluluğu) kendisiyle yaşadığı çatışmayı gözler önüne seren iç konuşma, Almanya'ya gelişinin altında sosyo-ekonomik nedenlerin olduğunu ortaya koymaktadır. Bir gün, iş dönüşü arkadaşlarıyla kaldığı odada, polis baskını ihtimaline karşın çöp variline gizlenen Hamza'nın çöp varili içindeyken aklından geçirdikleri, onun hem Türkiye'deki hem de Almanya'daki sosyo-ekonomik durumuna dair ipuçları vermekte; Almanya'ya gelişi ile ilgili ekonomik beklentilerini açığa vurmaktadır. Yoksul Hamza'nın tek derdi, Almanya'da para kazanmak, edineceği ekonomik güçle Türkiye'de kendisine dair yeni bir sosyal statü inşa etmek ve sevdiği kızı alabilmektir:

“Hamza, varilde, ‘Sen bir çöpsün, basbayağı işte şu ortasında oturduğun çöpler gibi bir çöpsün,’ diye geçirdi kafasından. ‘Atıla tepile düştün bu çöp variline. Doğuşun, bir çöpün yere düşmesi gibi başlamış zaten. Döşek, şilte hak getire. Kapı eşiğine çömelivermiş anan. Komşular çekivermişler yer bezinin üstüne, orada doğurtmuşlar. Almışlar ellerine seni. Uzatmışlar sonra yer bezine, ananın yanına.

Kırşehir köylüğünden, Alman'ın çöp variline. Savrula savrula, çöplüklerden kurtulmadan. Çöplükten, itilip kakılmaktan, kullanılmaktan, horlanmaktan başkasını bilmeden, tanımadan. Öğrenmek, çalışmak, yaşamak nedir görmeden. (...)

Bu sevda değil miydi aslında seni Almanya çöplüğüne savuran? Bu sevda. İş varmış, para varmış. Adam olunmuş. Paran olunca, yani adam olunca alnın açık, göğsünü kabarta kabarta sevdalını babasından alırsın.

Tükendin. Sevda, sevdalın yitti. Gülüp ağlaman yitti. Korkman ürpermen yitti. Öfke, dikbaşlık arama. Koku, tat bile alamaz oldun.’” (Pazarkaya 1977, 16-17).

Bayram Masalı adlı öyküde, öykünün başkişisi, köylü bir gençtir ve tarımdan beklenen kazancın olmayışı, köy yerinde iş olanaklarının sınırlılığı onu önce İstanbul'a sonra da Almanya'ya gitmeye zorlar. İçinde bulunulan yoksulluk ve işsizliğin baskısı, evlilik ile birlikte kendisini daha da hissettirir ve köylü genç, gurbete çıkmak zorunda kalır:

“Askere gitmeden yazdırdılar oğlanı Almanya için. Askerlik dönüşü köyde hora çekildi, halay çekildi. Kınalar yandı, rakılar diplendi, kurşunlar sıkıldı. Sonra yine sabrın yumağı sarıldı.

Göz her gün yolda, yoldaki tozda. Postacı gelir mi, özlenen çağrıyı getirir mi?

Eli boşluk, avaralık çekilmez oldu. Yeni gelinin yüzü gülmez oldu. Yeni sevi paslanır, türküler kısılır oldu.

Oğlan dayanamadı. Babasına, iki öküzün birisini sattırdı. ‘Biri çifte yeter, birinin parasını bana ver.’ dedi. Ve düştü yollara, acının ve yabanın yollarına.

Öküz parası yetmedi yedirmelere. Yükü ekmek, açlığı katık İstanbullara hamallık etti. Neyi var, neyi yoksa elinden alıp koydular bir otobüse, saldılar Almanya'nın yollarına.” (Pazarkaya 1977, 33).

Bu satırlarda yer alan Almanya'ya gidiş ile ilgili haberin dört gözle beklenmesi, ‘özlenen çağrı’ olarak algılanması, postacının yolunun gözlenmesi; yoksulluğun ve işsizliğin kişiler üzerindeki baskısının yoğunluğuna, yoksulluğun yarattığı zorunlulukla Almanya'ya gidişin bir kurtuluş olarak görüldüğüne dair simgesel anlamlar taşımaktadır.

Mahmut ile Güldane adlı öykünün kahramanları Güldane ve Mahmut'un her ikisi de kırsal kesimden insanlardır ve yine ekonomik olarak yoksul sınıftan gelmektedirler. Ekonomik nedenler, Güldane'yi, önce ailesiyle köyden şehre (Adapazarı'na), sonra da oradan Almanya'ya sürükler. Mahmut ise asker dönüşü, yaşadığı mekânın (kırsal yerin) belirlediği ekonomik sınırlılıklar nedeniyle (ekip biçeceği tarlasının olmayışı ve geçimini sağlayacak başka bir iş bulamaması

Turkish Studies

dolayısıyla), çaresizlikten Almanya'nın yolunu tutar. Mahmut'un asker dönüşü baba ocağında yaşadığı ekonomik çaresizlik, Mahmut'un tasvir edildiği bölümde şöyle ortaya konur:

“Çifti çubuğu bırakıp gelmedi Almanya'ya. Çifti çubuğu olsaydı, işi neydi elin yabanında. (...) Mahmut terhisten sonra köye varmış, çalmış baba kapısını. Baba kapısına açılmış bakan göz çok. Baba yoksulun teki, mal mülk, çift çubuk yok. Mahmut bakmış, baba eşiği, ağıt eşiği. Gel gün, git gün ağıt. Başka iş yok. Yoksulun yokluğu ağıtla artar. Yeterince tarlan tabanın yoksa, kuyruğu kesik it kadar onurun yok köyde. Gel gün ağıt, git gün ağıt, çekilir şey değil.” (Pazarkaya 1977, 38-39).

Öyküde, Güldane de Mahmut gibi sosyo-ekonomik durumu öncelenecek tasvir edilir. Tasvirdeki bu benzerlik, yukarıda adını andığımız öykülerdeki kişi tasvirlerinde olduğu gibi, sosyo-ekonomik durumu vererek kişilerin Almanya'ya göç eylemini gerçekleştirme nedenini ortaya koyma isteğinin bir sonucudur. Almanya'ya göç eyleminin bu tarz bir nedensellik çerçevesinde veriliyor olması, kişilerin Almanya'yı 'ekmek kapısı' olarak gördüklerini ve sosyo-ekonomik koşulların belirlediği zorunlulukla 'gurbeti vatan edinmek' zorunda kaldıklarını izah etmektedir. Öyküde Güldane'yi tasvir eden bölüm şöyle dikkate sunulur:

“Bir varmış bir yokmuş, değil. Öyle pek eski zamanlarda değil. Şu yaşadığımız devirde bir Güldane var. Adapazarı kazalıklarından bir Güldane. İlkokulu bitirememiş bilinen nedenlerle. Ana babanın elinde avucunda yok. Üç beş çocuk var, biri Güldane. Önce, Adapazarı, demiş baba. Toplamış çoluğu çocuğu, satılacak ne varsa köyde çıkarmış elinden. Adapazarı koca şehir köylü için. Dikiş öğrenirler kızları, nakış öğrenirler. Güldane de öğrenmiş. Bakmış, baba güçlük çekiyor evin geçimini sağlamakta; erkek kardeşler daha ilkokulda, geçime katkıda bulunmak ona düşmüş. Güldane yaşamı sert yanından, acı yanından yoğun yoğun tatmış. Gene de hiç dinmek bilmemiş içindeki yaşam sevinci. Genç kız olmuş. Çok isteklileri çıkmış. Hiçbiriyle evlenmek istememiş. Ne zaman yerleşmişse dilinin ucuna, şu söz yerleşmiş: İki çıplak bir hamama yaraşır, dermiş gelenlere. Çıplaklıktan kurtulmak için, kardeşlerine elini uzatmak için kalkmış Almanya'ya gelmiş.” (Pazarkaya 1977, 38).

Offenburglu Yolcu adlı öyküde ise kahraman-anlatıcı rolüyle karşımıza çıkan Türk, Türkiye gerçeğinin bir parçası olan sosyo-ekonomik koşulların yarattığı zorunlulukla 'gurbeti vatan edinmek' zorunda kaldıklarını ifade eder; 'karınlarını doyurma' ihtiyacının her şeye baskın geldiğini, içinde bulunulan ekonomik yoksulluğun, Almanya gerçeğinin getirdiği olumsuzluklara, sıkıntılara katlanmak zorunda bıraktığını okuyucuya içini döktüğü cümlelerde açıkça dile getirir:

“Bu bir varsayım elbet. Bizim korkularımızdan damıtılan. Yabancılık korkuları. Kimsesizlik. Yani sıla kötürümü. Üç beş mark karşılığı yitirdiklerimizden. Çünkü önce kursak gelir. Kör kursak, bok kursak. Tıkayamadıkları yurtta, sılada. Düşürdüler bizi bu sayrılıklara. Önce bi topan. Sonra yitirdiklerimiz. Doğa yasası. Ama böyle çetrefil, öyle iç içe ve birbirine bağlı. Alman'ın bi topan ekmeği zincirleşip dizili diziliverir gırtlığa. Önce olan, sonra olansız olmuyor. Öyleyse önce beyin gelir, önce duyuş gelir. Yani önce öyle çözümlenmez bir denklem gelir.” (Pazarkaya 1977, 89).

Hasan Bir Şey Bilmiyor ve *Yeşeriyor* adlı öykülerde göçün ekonomik nedenlerle yaşamsal bir zorunluluk olarak gerçekleştiği gerçeği, 'arkada kalanlar' bağlamında ortaya konur. Annenin, babanın, eşin, çocukların hasretine, onların karınlarını doyurmak için katlanmak, ekmek parası için vatanını terk etmek; Almanya'ya göçün beraberinde getirdiği acı gerçektir ve bu acı gerçeği yaratan da yine sosyo-ekonomik koşulların belirlediği zorunluluktur. *Hasan Bir Şey Bilmiyor*'da bu durum Hasan'ın tasvir edildiği bölümde şöyle dile getirilir:

“Hasan evli ve üç çocuk babası. Hepsı köyde. Kendisi, bir başına Almanya'da. Bir ağabeyi var. Fransa'nın bir sınır kentinde çalışıyor. Köydeki toprak, onları doyurmaya yetmediğinden, biri Almanya, öbürü Fransa yabanına çalışmaya çıktılar. Kendileri öyle istedikleri, bu ülkeleri seçtikleri için değil. Öyle rast geldiği, öyle gönderildikleri için. Nereye deseler, oraya

Turkish Studies

gideceklerdi. Başka çıkarı yoktu. Yoksa, iki kardeş birlikte giderlerdi. Ayrı ayrı yerlere, ayrı zamanlarda düştüler oysa.” (Pazarkaya 1977, 54-55).

Yeşeriyor adlı öykünün başkişisi Hamit de Hasan’ın yaşadığı çaresizliğin benzerini yaşar. Hamit de Türkiye’de bıraktığı ailesinin geçimi için yaban elin zorluklarına katlanmaktadır. Ailesine özlem duyduğu, memleketine dönmek istediği hâlde, ekonomik nedenlerin yarattığı zorunluluk, onu Almanya’da tutunmaya mecbur bırakır:

“Hamit, beş yıldır çalışıyor. Beş yıl önce sırası gelmişti. Ana baba, bir kadın ile dört çocuk bıraktı ardında. Büyük hayalleri, büyük umutları yoktu. Çok geçmişti zaten feleğin çemberinden. Tanımıştı dünyanın düzenini. Çalışıp kazanacak, eve gönderecekti. Bir tek umudu, günün birinde yurttan bir iş tutabilmektir. Sıla hastalığının bin bir biçimini bildiği için. Bir kişinin çalışmasıyla sekiz boğazı doyuracak bir iş. Dört çocuğa biraz okul, eğitim gösterecek bir iş. Ve biliyordu böyle bir işin çıkmayacağını. Biliyordu, kalabildikçe Alman yabanının gönüllü tutsağı olacağını. Dönmek isteyip dönemeyeceğini; Tanrıya, dön dememeleri için yakarıp duracağını.” (Pazarkaya 1977, 75-76).

Kısacası, *Oturma İzni*’nde yer alan öykülerde ortaya konulan başlıca tezlerden birisi, Almanya’ya göçün altında ekonomik nedenlerin yattığı, Türkiye’deki sosyo-ekonomik koşulların yarattığı zorunlulukla, geçim sıkıntısı çeken, yoksulluğun derin acısını hisseden, sosyo-ekonomik açıdan toplumun alt tabakasına mensup kişilerin 1960’ların başından itibaren daha iyi bir gelecek ümidiyle ‘iş gücü’ olarak Almanya’ya göç etmek zorunda kaldığı gerçeğidir. Dolayısıyla *Oturma İzni*, Almanya’ya göç olgusu bağlamında, “Güney Dal’ın sözleriyle ‘ekonomi sürgünleri’nin” (bkz. Kuruyazıcı 2001, 6) öykülerinden oluşmaktadır.

3. Almanya Gerçeği

3.1. Alman Endüstrisinin ‘Yedek Parçaları’

‘Yabancı işçi’ kavramı, bir düşünceyi gösteriyordu ki işçiler, yedek parçalar gibi kullanılacak; Alman işçilerin sevmediği işleri yapacak ve bu yedek parçalar, Alman toplumu üzerinde en küçük/asıgari etkiyi bırakacaklardı (Andereggen 1986, 314). Alman toplumu, kısa süre içinde, önceleri yalnızca iş gücü olarak gördüğü insanların birer iş makinesi değil de dilleriyle, dinleriyle, kültürleriyle, giyim-kuşamlarıyla, yaşama bakışlarıyla kendilerinden farklı birer insan oldukları gerçeğiyle karşı karşıya kalır. Bu gerçek karşısında ‘ben/biz-öteki’ karşıtlığı çerçevesinde ‘ev sahibi’ olarak ‘öteki’nin sınırlarını belirlemeye çalışma, yaşamın her alanında yaptığı rol taksimatında ‘öteki’ için genel karakteristikler belirleme ve onu yalnızca kendi belirlediği sosyal ve ekonomik rollere göre yaşamaya zorlama, ‘öteki’ için sınırlarını çizdiği sosyo-ekonomik konumun devamlılığını sağlamak adına olumsuz tutum ve davranışlar sergileme gibi eylemler, doğal olarak Türklere (öteki’ne) ayrımcılık ve dışlanmışlık olarak yansır. Yalnızca birer makine, yedek parça olarak görülen, Alman sanayiinin ağır yükü sırtlarına yüklenen ve Almanların yapmayı sevmedikleri işleri yapan/yapacak olan Türklerin Alman toplumu üzerindeki etkisini asgari seviyede tutmak için kendi içlerine kapalı bir şekilde yaşamaya itildikleri gerçeği göz ardı edilemez.

Bu bağlamda 1960’ların başından itibaren Almanya’da, çoğunlukla endüstri/sanayi alanında ‘işçi’ olarak tutunmaya çalışan birinci kuşak Türklerin çalışma yaşamları, sosyo-ekonomik açıdan Alman toplumundaki konumları, Alman iş gücü istihdamına dair genel politikaların, toplumsal yaşamda karşılaştıkları olumsuz tutum ve davranışların Türklerin yaşamına etkileri ve fabrikalardaki ağır çalışma koşulları doğal olarak göçün Almanya gerçeği olarak *Oturma İzni*’ndeki öykülere yansıyan tarafıdır.

Turkish Studies

Oturma İzni'nde *Yolda* adlı öyküde, Türkiye'ye giderken ailesiyle yol kenarında konaklayan Türk işçinin iç konuşmasındaki yorumlar/tespitler kendisinin de dahil olduğu birinci kuşak Türkler adına bir genelleme niteliği taşımaktadır. Zihninden geçirdikleriyle çalışma yaşamının ağırlığından, toplumsal yaşamda karşı karşıya kaldıkları dışlanmışlıktan, yalnızca bir yedek parça olarak görülmekten mustarip olduğu anlaşılan Türk işçi, kendisini, Türkiye'de geçireceği tatille avutur; Almanya'daki sıkıntı dolu yaşamdan bir aylığına da olsa uzak kalacak olmanın hazzını duyar:

“Bir yılın boyun bükmesinden, yorgunluğundan, horlanmasından şöyle bir ay kurtulalım. İkinci sınıf adam gibi davranıyorlarmış Almanlar bize. Ne ikinci sınıfı be, bana sorsunlar. Adam yerine koyuyorlar mı bakalım. İkinci, üçüncü, her sınıfa razıyız. Adam gözüyle bakmıyorlar ki... (...)

Şimdi de bunları düşünmenin sırası mı? Yarın yurttasın. Deniz, şeftali, karpuz, güneş, yemekler, dostlar, arkadaşlar. Var mı insanın kendi yurdu gibi? Dilini konuşursun, sözünü anlarsın. Ayrıcalık yok. Herkes senin gibi. Hele şimdi izin geçirirken daha da bir üstünsün. Altında araba, cebinde mark. Kaç kişide var?” (Pazarkaya 1977, 83).

Türk işçinin, Almanya'daki yaşamına dair zihninden geçirdikleri, Almanya'da birinci kuşak Türkler için belirlenen sosyo-ekonomik konuma ve Almanların bu sosyo-ekonomik konumu inşa eden tutum ve davranışlarına dair ipuçları vermektedir.

Orkideler adlı öyküde ise kahraman-anlatıcı rolünü üstlenen bir Türk, Frankfurt'ta açılan Dünya Orkideler Sergisi'ne giden mahşerî kalabalığı görünce çok şaşırır; çünkü kahraman-anlatıcı, “insanlara bakmayan ancak bir orkide görmek için mahşerî bir kalabalık oluşturan Almanların” bu ilgisini anlamakta güçlük çeker. Kahraman-anlatıcının, Dünya Orkideler Sergisi'ne giden insanlara dair anlattığı gözlemler ve sonrasında Frankfurt'un batı semti sokaklarında Türkler için yapılan ve kiralanan yurtlara giderken aktardığı duygu ve düşünceler; Almanların Türklere bakışına, Türklere karşı sergiledikleri genel tutum ve davranışlara, toplumsal yaşam içerisinde Türkler için belirlenen sosyo-ekonomik konuma dair tespitler şeklindedir:

“İnsanlar orkidelere koşuyor. İnsanlar, palmyeler bahçesine üşüşüyor. Dünya Orkideler Sergisi'nde bin bir türünü görmeye bu sıcaksever çiçeğin. İçimde bir gıdıklanma duydum ben de. Gene de kuyruğa girmek, uzun uzun beklemek yıldırıyordu. Yediremiyordum orkide kuyruğunu kendime. Üstelik arabayı koyacak bir yer bulmak olanaksız. Yol iki boy dizi dizi arabayla dolu.

Dünya Orkideler Sergisi'ne girip bir tek orkide görememek varmış yazgıda. (...) Bilmezdim doğrusu, Almanların bunca orkide âşıklısı olduğunu. Binlerce Alman, dökülüp sabahın köründe yollara, dünyanın dört bir köşesinden getirilmiş orkideleri görmeye gelmiş.

İnsana bakmayan, çiçeği netsin, diye düşünürdüm. Frankfurt kentinin süklüm püklüm baharı gönüllerini buruşturmuş. Çiçeği nesiyle düşünsün, görsün, duysun? Oysa, palmyeler bahçesinin içi daha bin beter bir ana baba günü. Sanki, öbek öbek mahşer kuyruklarına katılmış insanlar. (...) Dayanamadım bu boğuntuya. Zıpkın yemiş balık gibi sıyrıldım bu insan denizinden. Palmyeler bahçesinden dar attım kendimi dışarıya.

Bir tek orkide göremedim. Yürüdüm gittim sokaklarda. Frankfurt'un batı semti sokaklarında. Bizimkilere yurt yapılıp yatak yatak kiralanan eski evlerin önünden. Yalnız onların, bu evlerde oturanların, yani bizimkilerin haberi yok palmyeler bahçesindeki Dünya Orkideler Sergisi'nden.” (Pazarkaya 1977, 44-46).

Kahraman-anlatıcının ifadelerine yansıyan şekliyle, yurt şeklinde yapılıp yatak yatak kiralanan eski evlerde Türkler, toplumsal yapıda kendileri için belirlenen konumun bir sonucu olarak kendi içlerine kapalı bir şekilde yaşarlar. Türk işçiler için yaşam, fabrikalar ile kendileri için yapılmış yurtlar arasında gidip gelmelerden ibarettir. Kahraman-anlatıcının Türk işçilerin yaşamına

Turkish Studies

dair ifadeleri, Türk işçilerin Alman sanayiinin makineleri, yedek parçaları olarak gördüklerini ve Alman toplumu üzerindeki etkilerini asgari seviyede tutmak için kendi içlerine kapalı bir şekilde yaşamaya itildiklerini işaret etmektedir. Öyküye yansıyan bu gerçekliğin birinci kuşak Türklerin yaşamından bir kesit olduğunu ve içinde buldukları sosyo-ekonomik durumu gösterdiğini rahatlıkla söylemek mümkündür.

Almanya gerçeğinin bir sonucu olarak ilk yıllarda Türkler kapalı bir yaşam sürdürürler. 'Heim' adı verilen işçi yurtlarında kalırlar ya da gettolarda otururlar. Fabrika ve heim arasında kısa devre yaşam dışında Alman kültürü ile bir ilişkileri olmaz. Türk işçilerin Almanya'daki faklı sosyal-kültürel yaşamla tanışmaları zaman alır. Bu durum Türk işçilerin kapalı yaşama, toplumdan dışlanma, kültürel karakterde olanlar dahil sorunlarını kendi içinde çözme eğilimlerini güçlendirir. Türklerin Alman kültürü ile ilişki içine girmeleri süreci, özel bir teşvikten yararlanmaz. Tam tersine oldukça uzun, sancılı bir süreç olur (Şen, Öz, İyidirli 1996, 34-35).

Bu bağlamda birinci kuşak Türklerin hemşehrilik ve akrabalık bağları ile örülü kendi içlerine kapalı yaşam biçimlerinin (bkz. Kaya 2000, 51-52) yalnızca Türklerin kendi tercihleri olmadığı, Almanların Türk işçiler için belirledikleri sosyo-ekonomik konumun ve bu konumun sınırlarını çizen kimi dışlayıcı tutum ve davranış biçimlerinin de bunda büyük payı olduğu muhakkaktır.

3.2. Ağır Çalışma Koşulları

1972 yılına kadar Almanya'da yaşayan insanımızın % 89'u işçi statüsündedir (bkz. Şen 1994, 9). Sanayileşmiş Alman toplumunun iş gücü ordusunun önemli bir bölümünü teşkil eden birinci kuşak Türklerin istihdam şekilleri ve fabrikalardaki çalışma koşulları, göçmen işçilere yönelik uygulanan sosyo-ekonomik politikanın bir parçasıdır.

1960 sonrası Almanya'sının bir gerçekliği olarak Almanya'daki yabancı politikasının özellikle dikkat çeken boyutlarından birisi iş gücü istihdamı ile ilgilidir. Göçmen iş gücü, Alman standartlarının altında ücretlerle yeniden oluşturulur ve göçmenler, en azından ilk başlarda, normalin altında ücretli ikinci sınıf işleri almaya çoğunlukla razı olurlar. Sermayenin mecburiyetlerine göre hareket ederler (Dale 1999, 119). Göç sonrası süreçte düşük ücretler, buna karşılık işlerin yoruculuğu, ağır ve tehlikeli çalışma koşulları ve bu koşulların yarattığı sağlık problemleri, düşük seviyeli meslekî pozisyonlarda çalıştırılma gibi olumsuzluklar; Türk işçiler için temel sorunlardandır (bkz. Turan 1997, 50-55). Sanayileşen Alman toplumunun iş gücü ordusunun önemli bir bölümünü teşkil eden Türk işçiler, Türkiye'deki sosyo-ekonomik koşulların yarattığı 'işsizlik, yoksulluk' ve Alman ekonomik politikasının yarattığı 'yabancı yedek ordu'nun varlığı ('Yabancı yedek ordu'nun varlığı, diğer işçiler gibi Türk işçilerde de 'Ben yapmazsam, yapacak bir başkası her zaman için vardır.' düşüncesini kalıcı kılar.) nedeniyle Almanya'da kalıp her şeye razı olmak; sermayenin mecburiyetlerine göre hareket etmek zorunda kalırlar. Dolayısıyla bu zorunluluğun Türkler için getirdiği temel sorunlardan biri de fabrikalardaki ağır çalışma koşullarıdır. Birinci kuşak Türkler için Almanya'da tutunmanın yolu, kendileri için belirlenen sosyo-ekonomik konumu koşulsuz kabullenmek ve zamanlarının büyük bir bölümünü geçirdikleri fabrikalarda makineler/yedek parçalar olarak çalışmaktır.

Bu bağlamda birinci kuşak Türklerin yaşamından gerçekçi fotoğraflar sunan *Oturma İzni*'nde öne çıkarılan temel tezlerden birisi de Türklerin ağır koşullar altında çalıştıklarıdır.

Yolda adlı öyküde Almanya-Türkiye yolunda ters istikametlere yolculuk yapan iki ailenin konakladığı yerde aile büyüklerinin Almanya'daki çalışma yaşamlarına dair iç konuşmaları,

Almanya'da işçi olarak ağır çalışma koşullarına sahip olduklarını gösterirken Türk işçilerin Türkiye'deki sosyo-ekonomik koşullar nedeniyle Almanya'da kalıp her şeye razı oldukları, sermayenin mecburiyetlerine göre hareket ettikleri gerçeğini de ortaya koymaktadır. Türkiye'ye giderken ailesiyle yolda konaklayan Türk işçinin zihninden geçenler şöyledir:

“Bizim işyeri kendiliğinden kimseye çıkış vermediydi. Çıkanların yerine de kimseyi almadıydı ama. Peki, neden almadı? İşler mi azaldı? Öyle diyorlar, ama ne gezer... Ben biliyorum yaptığım işi. Bizim bölümde on iki kişiydik. Bir buçuk yıl içinde dört kişi ayrıldı. Kaldık sekiz kişi. On iki kişiyle ne iş çıkarmışsak, sekiz kişiyle de aynı işi çıkarıyoruz. İstersen çıkarma. Korku bacayı sarmış bir yol. Ya atarlarsa işten korkusu. Ama biz yabancılarda hep bu korku. Kalan sekiz kişiden altısı yabancı. Hastalanmalar azaldı. İstersen, hastaya çık. Başına geleceği de hesaplamayı unutma ama. Peki, eskiden laf olsun diye mi hastaya çıkıyorduk? Ne münasebet. Şimdi ise, pek öyle yataklık olmadıkça, hasta hasta gidip çalışıyoruz. Ben bu yıl gripi ayakta geçirdim. Geçmek nedir bilmedi ama musibet. Süründü durdu. (...)

Ona da razıyız şurada birkaç yıl daha çalışabilelim de.” (Pazarkaya 1977, 81-82).

Türk işçinin iç konuşmasında geçen “Ya atarlarsa işten korkusu. Ama biz yabancılarda hep bu korku.” ifadeleri Alman iş gücü istihdamının genel politikasının ‘Sen yapmazsan, yapacak bir başkası her zaman için vardır.’ düşüncesine dayandığına ve bu düşüncenin ‘mecbur bırakıcı’ bir tutuma dönüştüğüne; ‘işsizlik baskısı’ ve ‘ekonomik çıkmaz’ altında ne olursa olsun herhangi bir işte çalışmaya mecbur olan ve ağır çalışma koşullarına katlanan göçmenlerin ‘konukluklarına’ da gönderme yapılarak ‘kapıyı gösterme’ nin bir silah olarak kullanıldığına işaret etmektedir.

Çöp adlı öyküde ise Almanya'da kaçak işçi olarak çalışan Hamza'nın iş dönüşü, Hamza'nın ağır çalışma koşulları altında ezildiğine işaret eden küçük bir betimlemeyle dikkate sunulur:

“İşten yeni dönmüştü. Yorgunluktan elini ekmeğe bile uzatamamıştı henüz. Yatağının üzerine yığılıp kalmıştı. Suyu sıkılmış.” (Pazarkaya 1977, 15).

21 *Kan Güllü* adlı öyküde de Türk işçilerin ‘ekmek parası’ için ağır işlerde çalışmaya razı oldukları gerçeğine şöyle vurgu yapılır:

“Kara ocaklara, kara kömür ocaklara, kara kömür ocaklara varılır. İnilir, inilir, inilir, yerin dibine varılır. Kara ekmeğe, karanlık ekmeğe varılır.” (Pazarkaya 1977, 11).

‘Kara’ sözcüğünün tekrarı ve elde edilen ‘ekmek’in ‘kara, karanlık’ sıfatlarıyla birlikte kullanılması ‘ekmek parası’ için büyük çileler çekildiğini, ‘ekmek parası’nın büyük bir mihnetle kazanıldığını çağrıştırır niteliktedir.

Almanya'ya göç olgusunu ve Türklerin Almanya'daki yaşamını çeşitli yönlerden işleyen öykülerin yöneldiği noktalardan biri de sermaye ile birlikte iş gücüdür (Adelson 2005, 124). Bu doğrultuda *Oturma İzni*'nde de göçün sosyo-ekonomik yönüyle sermaye-iş gücü ilişkilerinin de konu edildiğini söylemek mümkündür.

3.3. Kaçak İşçi Olma, Çalışma İzni/Oturma İzni Meselesi

Almanya'ya göç olgusu bağlamında, Almanya gerçeğinin beraberinde getirdiği ‘kaçak işçi olma, çalışma izni/oturma izni’, Türklerin yaşamındaki önemli meselelerden biridir. ‘Ekmek kapısı’, ‘umut kapısı’ olarak görülen Almanya'da, çoğunlukla endüstri/sanayi alanında ‘işçi’ olarak tutunmaya çalışan Türk insanı için ‘kaçak işçi olma, çalışma izni/oturma izni meselesi’, iş gücü-sermaye ilişkileri çerçevesinde ortaya çıkan bir durumdur ve sosyo-ekonomik konumun da belirleyicilerindedir. Göçmen işçiler için Almanya'ya resmî yollardan giriş yapmak, oturma

izni/çalışma izni almak, diğer bir ifadeyle ‘kaçak işçi olmamak’, Almanya’da tutunmak adına hayatî bir önem arz etmektedir.

‘Ev sahibi’ olarak Alman hükümetinin, diğer göçmenler gibi ‘yabancı işçi’, ‘konuk işçi’ olarak adlandırılan Türkler için belirlediği yaşam sınırlarının da bir ifadesi olan, resmîliği-gayrı resmîliği ifade eden ‘kaçak işçi olma, çalışma izni/oturma izni meselesi’, *Oturma İzni*’nde yer alan öykülere de yansımıştır. Kitabın adının *Oturma İzni* adlı öyküye bağlı olarak, özellikle ‘oturma izni meselesi’ öne çıkartılacak şekilde *Oturma İzni* olarak konulması da bu bağlamda değerlendirilmelidir.

Oturma İzni’nde *Çöp*, *Sincaplar*, *Bayram Masalı*, *Mahmut ile Güldane*, *Oturma İzni*, *Yolda* adlı öykülerde, ‘kaçak işçi olma, çalışma izni/oturma izni’ meselesi, Almanya gerçeğinin kaçınılmaz bir boyutu olarak dikkate sunulmaktadır. *Çöp* ve *Sincaplar*’da Almanya’da kaçak işçi olarak bulunmanın, çalışma izninin/oturma izninin olmayışının kişiler üzerinde yarattığı ağır psikolojik baskı *Bayram Masalı*’nda kaçak işçi olmanın sermaye çevrelerince suistimal edilmesi, *Mahmut ile Güldane*’de kaçak işçilikten kurtulmak, oturma izni almak için anlaşmalı evlilik yapma, *Oturma İzni*’nde Alman resmî makamlarından oturma izni alma sürecinin yarattığı psikolojik baskı, *Yolda* ise çalışma iznini/oturma iznini kaybetme korkusu; ‘kaçak işçi olma, çalışma izni/oturma izni’ meselesi ekseninde işlenen temalardır. *Sincaplar*, *Bayram Masalı*, *Mahmut ile Güldane* gibi öykülerin dikkat çeken yönü, kaçak işçiliğin sermaye çevrelerince açık bir sömürüye dönüştürülmesidir. Ekmek kapısını kaybetmek istemeyen kaçak işçiler, sermaye çevrelerinin ve araçların haksız tutum ve eylemlerine çaresizce boyun eğmekte; az da olsa para kazanmak için açık sömürüyü kabul etmektedirler. Dolayısıyla kaçak işçilerin ekonomik nedenlerle Almanya’ya tutunma zorunluluğu, ‘kaçaklık’tan dolayı toplumsal yaşama dahil olamamanın yanı sıra ağır yaşam koşullarını kabul etmek şeklindeki bir başka zorunluluğu da beraberinde getirmiştir.

Çöp’te öykünün başkişisi Hamza’nın ‘izinsiz işçi/kaçak işçi’ olma nedeniyle yaşadığı psikolojik baskı öne çıkarılır. Ağır çalışma ve yaşam koşulları yetmezmiş gibi bir de sürekli polisten kaçma ve gözlerden uzak bir yaşam sürme, toplumsal yaşama dahil olamama, Hamza’nın psikolojisini derinden etkiler. Ağır çalışma ve yaşam koşulları altında yıpranan Hamza, kaçak olarak dolaşmanın, her an sınır dışı edilme ihtimalinin ve dolayısıyla ekmek kapısını kaybetmenin yarattığı korkuyla daha da ezilir, yıpranır ve iç dünyasında kendisiyle hesaplaşmalar yaşar; Almanya’ya gelişi ile ilgili pişmanlıklar duyar. Bir gün, iş dönüşü arkadaşlarıyla kaldığı odada, polis baskını ihtimaline karşın çöp variline gizlenen Hamza’nın çöp varili içindeyken kendisiyle hesaplaşması, kendisini bir ‘çöp’ olarak niteleyişi; ‘kaçak işçi’ olarak yaşamının, ‘yok’ olarak görülmenin getirdiği bunalımın bir göstergesidir:

“Hamza, kendini çöp varilinin içinde buluverdi. ‘Sana yaraşan yeri buldun,’ diye geçirdi usundan. İşten yeni dönmüştü. Yorgunluktan elini ekmeğe bile uzatamamıştı henüz. Yatağının üzerine yığılıp kalmıştı. Suyu sıkılmış.

Dar, karanlık odada altı kişiler. Tam şöyle davranıp kalkmak istiyordu, ‘Polis!’ diye bir ses duydu.

Sanki bir büyük, bir ulu el parmakları arasına alıp, çöp variline fırlatıverdi onu. Öyle birden kaçmıştı yerinden. Köşedeki varil ilişti gözüne. Daldı içine. Yarıya yakın çöp dolu, varil. Altı kişinin artığı, pisliği.

‘Polis!’ sözü yetti, kendini çöplerin yanında bulmak için. Aynı odada Ahmet de, kendisi gibi izinsiz işçiydi. Ahmet’in ranzanın altına süründüğünü gördü. Öbürlerinin oturma ve çalışma izinleri var. Bir şey yokmuş gibi davranmak istiyorlar. Oysa bizim insanları tanıyan biri, ekmek keserken bile telaş içinde olduklarını anlar. Bir şeyler sezer. (...)

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 6/3 Summer 2011

Hamza, varilde, 'Sen bir çöpsün, basbayağı işte şu ortasında oturduğun çöpler gibi bir çöpsün,' diye geçirdi kafasından. 'Atıla tepile düştün bu çöp variline.' ” (Pazarkaya 1977, 15-16).

Sincaplar adlı öykünün başkişisi Hasan da, Hamza'ninkine benzer bir yaşam sürmektedir ve ruhsal dünyası da benzer bir durumdadır. 'Kaçak işçi olma', Almanya'daki zor hayatı, daha da zorlaştırır. Kaçak olarak dolaşmak, her an sınır dışı edilme ihtimaliyle yaşamak ve dolayısıyla ekmeğin kapısını kaybetmek korkusu; Hasan'ı "bıçağın ucunda yaşatmaktadır". Üstelik Hasan 'kaçak işçi' olduğu için iş bulma sıkıntısı yaşar, araçların pençesine düşer, parasını kaptırır ve iş çevrelerince de sömürülür. Kaçak işçi olmak, emeğin sömürülmesinin diğer adıdır. Hasan, kahraman-anlatıcı rolüyle, içinde bulunduğu zor yaşam koşullarını, resmîyette 'yok' oluşunun iç dünyasında yarattığı sıkıntılı hâli ve içine düştüğü açmazı şöyle anlatır:

"Konuşmak, dolaşmak, hastalanmak, eğlenmek yasak. Herkes alır on beş, sana verirler beş. İstersen, işine gelirse. Sonra, korkuyla arandaki, bu içli dışılık. Polis, aramaları sıklaştırmış. Bilmem kaç kaçak Türk yakalanmış. Uçağa atılıp sınır dışı edilmiş. Bu gece baskın olacakmış. Bıçağın ucunda yaşamak, diye buna denir. Bunca haşır neşir olduk da, korkuya kabuk bile bağlayamadık, ya buna ne denir? Adam sen de, diyeyim istiyorum, dakikasında sırttan yüzüyle o korku değil mi gene karşımda? Karşımda kalsa, bir derece. Ama şıp atlayiveriyor böğrümde içeri. Karşımdaki korku oluveriyor böğrümdeki korku." (Pazarkaya 1977, 29).

Almanya'ya gidiş ile Yemen'e gidiş arasında bir bağın kurulduğu, benzerliğin ortaya konduğu *Bayram Masalı*, gurbete gidip de dönemeyenlerin öyküsüdür. Büyük sıkıntılarla gidilen Almanya'da kaçak işçi olarak çalışan köylü delikanlı, insanların kaçak işçiliğinden yararlanarak onları sömüren iş çevrelerinin pençesine düşer. Köylü delikanlı, çalışmasının karşılığını alamadığı gibi sömürüyü devam ettirmek adına kendisine çıkarılan binlerce marklık borcu ödemeye mecbur bırakılır. Böylece delikanlı için Türkiye'ye dönüş yolu kapanır. Kaçak işçi oluşu, delikanlının elini kolunu bağladığı gibi yetişme koşulları nedeniyle hakkını savunmak adına yol yordam bilmeyişi onu, kendisini sömürenlere esir eder. Köylü delikanlının öyküsü, 'kaçak işçilikten' dolayı mağdur olan, gurbet elde yitip giden, ardında gözü yaşlı eşler, anneler, babalar bırakan, 'umut kapısı' diye gittiği Almanya'da ümitsizliğin pençesine düşen gurbetçilerin yaşamından gerçekçi bir kesittir. Köylü delikanlının, sılasına yazdığı mektupta anlattıkları, tükenişin ifadesidir:

"Üç gün bir yerde, beş gün bir yerde çalışıyorum. Sen kaçaksın, izin yok, fazla çalıştıramayız, diyorlar. Yeni yer bulana dek boş kaldığım da çok. Beş kazanırsam, üçünü elimden alıyorlar. Ben gibi kaçakları işe sokan adamlar var. Onlar, kazancımızdan kesip bize ne verirlerse, boyun büküyoruz. Bir de bilmem kaç bin markmış, borç çıkardılar. Kazandıkça yavaş yavaş ödersin, dediler. Şimdi ödüyorum. Kalanla da kıt kanaat boğazımı körletiyorum. Boş kalınca, aç kalıyorum. Benden para beklemeyin. Adım adresim yok, bana mektup atmayın. Bugün burda, yarın orda. Nerde bir iş varsa kaçağa, ben orda. Bu hâlime mi yanayım, giden öküze mi? Elimde olsa bugün dönerim. Ama borcum varmış, şimdi borcumu ödemem lazımmış. Allah kerim." (Pazarkaya 1977, 33-34).

Mahmut ile Güldane'de ise 'kaçak işçi' olma meselesi, kaçak işçilikten kurtulmak, oturma izni almak adına anlaşmalı evlilik yapma çerçevesinde şekillenen olay örgüsü aracılığıyla ortaya konur. "Çıplaklıktan (yoksulluktan) kurtulmak, kardeşlerine elini uzatmak için Almanya'ya giden ve bir dikiş işletmesinde çalışan, her gün fazla mesai yapan ve cumartesileri bir büyük satış mağazasının gıda maddeleri satılan alt katında, müşteri torbalarını doldurmaya yardım eden" Güldane, Almanya'da iyi kötü bir düzen kurar. "Çifti çubuğu, bağı, tarlası olmayan, yoksulluktan ağıt evine dönen baba ocağında işsizliğin ve yoksulluğun ağır baskısını üzerinde hisseden" Mahmut ise bin bir zorlukla kaçak işçi olarak gittiği, sefil bir yaşam sürdüğü Almanya'da tutunmak, oturma izni alabilmek için Güldane'yle, sonrasında boşanmak üzere anlaşmalı bir evlilik yapar. Başlık parası dahil beş bin mark harcayarak yaptığı anlaşmalı evlilik, Mahmut için kaçak işçilikten kurtulmanın, oturma izni almanın ve dolayısıyla Almanya'da tutunmanın tek yoludur. Mahmut da

Turkish Studies

kaçak işçiliği açık bir sömürüye dönüştüren çevrelerin pençesine düşer. Mahmut için evlilik aynı zamanda bu sömürüden kurtulmak, Almanya'daki varlığına resmiyet kazandırmak anlamına gelir. Mahmut'un Almanya'da kaçak işçi olarak geçirdiği günler, sefaletin ifadesidir:

“Oysa ölmek var, dönmek yok demişlerdi yola koyulurken. Aç susuz günler geçti sınır boylarında. Kurt düzeni kuran birtakım açığözler önce uzaktan aç aç baktılar aç Mahmutlara. Sonra usul usul yaklaştılar avlarına. Sizi götürürüz, dediler, Almanya'ya. Bin, dediler, bin beş yüz dediler. Mahmutlar insan olmanın sefilliğini, insansızlığını yaşadılar. Ormanlar, dağlar kaçak korudu, kaçak barındırdı, kaçak öldürdü. Mahmutlar insan olmanın kaçak tadını tattılar bir kez daha. İnsan olmak, göç yılları, kaçış yılları olarak alınlarına yazılı Mahmutlar.

Kaçışta yolu şaşırınlar, yollara dökülenler, ezilenler ve yönünü şaşırıp kaçışı geriye çevirenler dışında, birkaçı varabildiler Almanya'ya. Bavvera ormanlarından sis gibi, ürkek duman gibi içeriye süzülüler. Kurt düzeni kurmuş birtakım açgözlerin tutsağı olarak. Gerisi biliniyor: bu gün orda yarın şurda, kiralık, satılık ve kaçak işçi olarak çalıştı Mahmut. Kullanılıp kullanılıp atılan kağıt mendiller gibi. Ta ki usuna yeni bir dünya takılana değin. Güldane'ye rastlayana değin.” (Pazarkaya 1977, 40).

Oturma İzni adlı öykü ise çalışma izni/oturma izni almanın, uzatmanın zorluklarının psikolojik boyutta dikkate sunulduğu bir öyküdür. Oturma izni, çalışma izni olmayınca veya uzatılmayınca bir ‘hiç’ olunduğunun bilincinde olan göçmen işçilerin, oturma izni, çalışma izni alma/uzatma konusunda iç dünyalarında yaşadıkları baskı, korku dikkate sunulur. Öyküde oturma izni almak/uzatmak için Alman polisine başvurma, başvurunun değerlendirilme sürecinde yaşanan kaygılı bekleyiş, Alman polis merkezinde mekânın bireyi kasma ve oturma izni, çalışma izni alınınca, uzatılınca duyulan rahatlama bir Türk işçinin psikolojisi üzerinden verilir.

Öyküde, oturma izninin, çalışma izninin bir göçmen için anlamı, hayatîliği kahraman-anlatıcı rolünü üstlenen Türk işçinin cümleleriyle şöyle dikkate sunulur:

“Oturma iznin mi yok, çalışma iznin mi yok insan değilsin bu yabanda. Kolay değil yabancılık. Ama beterin beteri var. Yabancı bile olmamak var yabanda. Hiç olmak. Bir hiçsin, yoksun, yaşamıyorsun elinde oturma iznin, çalışma iznin yoksa. Varsa iznin, en büyük karabasanın, gece düş boyu peşini kovalayan korku: oturma iznimi, çalışma iznimi alırlarsa elimden, uzatmazlarsa, bilmeden etmeden bir suç, suça benzer bir şey işleyiverirsem?” (Pazarkaya 1977, 49).

Öyküde oturma izni almaya/uzatmaya giden insanların yaşadığı korku, psikolojik baskı, kişi-mekân ilişkisi çerçevesinde/mekân odaklı dikkate sunulur. Alman resmî dairelerinde yaşanan korku, kaygı, tedirginlik; kişinin mekâna bakışı, mekânı algılama biçimi, mekândaki eylemleri aracılığıyla verilir:

“Kapı itilir, camlı kapı, daha önce hiç kapı görmemişçe. Salonun bir sağı vardır, bir solu. Karanlık mı karanlık, korkunç mu korkunç bir şato dehlizinde sanır insan kendini. Nereye gitse, taş duvar, yosunlaşmış. Adımlar dolandır birbirine. Sonra bir merdiven. Sanki hiç merdiven görmemiş yaşamı boyunca, hiç merdiven çıkmamış. Başlar bir tökezleme. Her adım ağır, her adım çelikten top. (...) Kapının önünde bekleyenler. Yaklaştıkça koygunlaşan, uçkun gölgeler. Tanrısal sınav kapısı önü burası. Girmek var, çıkmak yok. Sanki bir sonsuza, bir bilinmeze açılıyor. Ardi ne biliniyor, ne görülüyor. Şairin deyişine uygun bir kapı önü:

Benim tek düşüncem büzüldüğüm köşede

Nasıl çekip gideceğim kalk git dediklerinde

Büzülüp ilişmiş bir ucundan tahta kanepeye beklerken, gizem kapısı bir açılır bir kapanır, bütün dehşeti, bütün yüceliğiyle. Biri çıkar, biri girer gölgelerin. Sonunda sıra gelir bekleyene.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 6/3 Summer 2011

İşte o an artık ne yürek tüpürtüsü, ne ürkmek, ne korkmak. Canı sökülüp alınmış bir yumakçasına dolanıp girer ayaklar kapıdan kendi kendine.” (Pazarkaya 1977, 49-51).

Öykünün bu bölümünde, oturma izni alma/uzatma sürecinde yaşanan psikolojik baskıyı, korkuyu, kaygılı bekleyişi vermek adına Behçet Necatigil'in *Dönme Dolap* şiirinden dizelerin alıntılanması dikkate değerdir.

Çalışma izni, oturma izni alınınca, uzatılınca duyulan rahatlık ise bir göçmen için nefes almak kadar yaşamsal bir rahatlamaya eş değerdir. Çalışma izni, oturma izni alınınca, uzatılınca duyulan psikolojik rahatlamayı, kahraman-anlatıcı şöyle dile getirir:

“Gerçi sertlik, haşinlik ve şiddet vardır masa başına yayılmış memurun suratında. Ama gene de oturmanı buyurur girince. İlişirsin tahta sandalyeye bir ucunla. Uzattırısın pasaportunu. Dosyan çıkar, başlar işlem. Hani korkular doğurtan, ayaklar dolandıran işlem. Bütün korkular boşunaymış, bütün hepsi 20 markaymış gibi bitiverir bir anda. Korkunun yer ettiği içindeki boşluğa yaşam akmaya başlar yavaşça. Anlarsın ki, yapıyorsun, anlarsın ki, bakan gözün görüyor, açılan elin tutuyor, havalanan ayağın gidiyor, kulağın işitiyor, ağzın söz ediyor. Düşünüyorsun işini, köyünü, karını, kardaşını. Seke seke yaşamdan noktalar düşüyor usuna.” (Pazarkaya 1977, 51).

Yolda adlı öyküde ise Türk işçinin oturma izni/çalışma izni meselesine dair kaygıları, korkuları bütün göçmen işçilerin duygularını örnekleyici niteliktedir ve iç konuşma aracılığıyla şöyle dikkate sunulur:

“Şurda birkaç yıl daha çalışabilelim de. Bakarsın, şimdi gidince, artık lazım değilsin, deyiverirler mi? Allah korusun oğlum, vur şu ağaca, vur üç kez. (...) Oturma iznim var ama daha. Çalışma iznim de. Çalışma iznini uzatmıyormuş adamlar. İşin var. İşten çıkarılmamışsın. Çalışma iznini uzattırmak için gidiyorsun, yok, işsiz Almanlar olduğu sürece uzatmayız, diyorlarmış.

Her duyduğuna kulak asma. Böyle birine rastlamadım daha. Ama olur mu olur, her şey olur valla...” (Pazarkaya 1977, 82-83).

Kısacası, ‘kaçak işçi olma, oturma izni/çalışma izni’, Türklerin göç sonrası süreçte Almanya’da karşı karşıya kaldığı sosyo-ekonomik meselelerden biridir ve bu konu Yüksel Pazarkaya’nın birinci kuşak Türklerin yaşamından kesitler sunduğu *Oturma İzni*’ndeki öykülere de Almanya gerçeğinin bir parçası olarak yansımıştır.

4. SONUÇ

Yüksel Pazarkaya’nın *Oturma İzni* (1977) adlı öykü kitabı, Almanya’ya göç ve Almanya’daki Türklerin yaşamı ekseninde yer alan edebî yapıtlardan biridir. *Oturma İzni*’nde Türklerin Almanya’ya göç serüveni ve birinci kuşak Türklerin yaşamına dair sosyal, ekonomik, kültürel olaylar/olgular yazımsal çerçevenin içine gerçekçi bir düzlemde yerleştirilir ve birinci kuşak Türklerin Almanya yaşamından gerçekçi fotoğraflar sunulur. Öykülerde, her şeyden önce iş gücü göçü karakteristiği taşıyan ve temelinde ekonomik nedenlerin yer aldığı Almanya’ya göçün sosyo-ekonomik yönü hem Türkiye hem de Almanya gerçeği çerçevesinde yansıtılır; Almanya’ya göçün altında yatan ekonomik nedenlere, birinci kuşak Türklerin içinde buldukları sosyo-ekonomik koşullara ve Almanya’daki sosyo-ekonomik konumlarına dair gerçeklik, yazımsal gerçekliğe dönüştürülür.

KAYNAKÇA

- ADELSON Leslie A. (2005). **The Turkish Turn in Contemporary German Literature**, New York: Palgrave Macmillan.
- ANDEREGGEN Anton, "The Turkish 'Lumpenproletariat': West Germany's Industrial Reserve Army", **German Life and Letters**, 39(4) (1986), s.314-321.
- BAYKURT Fakir, "Oturma İzni: Yüksel Pazarkaya'nın Öyküleri", **Varlık**, S: 852 (1978), s.14-15.
- DAL Güney (1976), **İş Sürgünleri**, İstanbul: Milliyet Yayınları.
- DALE Gareth (1999). "Germany: Nation and Immigration", (Ed. G. Dale and M. Cole), **The European Union and Migrant Labour**, Oxford&New York: Berg, s.113-146.
- DOĞAN A. Atilla (2006). "Almanya'daki Türkler ve Çok Kimlikli Kimliksizleştirme", (Ed. B. Doyuran-Kartal), **Batı Avrupa'da Türk Dış Göç Sürecinin Güncel Boyutları**, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, s.51-72.
- ERCAN Enver (2010). "50. Sanat Yılında Yüksel Pazarkaya ile Sözcüklerin Gölgesinde (Söyleşi)", (Haz. E. Ercan), **Yüksel Pazarkaya: Sözcüklerin Doğasında Gezmek**, İstanbul: TÜYAP Yayını, s.11-39.
- HERBERT Ulrich (2001). **Geschichte der Ausländerpolitik in Deutschland: Saisonarbeiter, Zwangsarbeiter, Gastarbeiter, Flüchtlinge**, München: Beck.
- KAYA Ayhan (2000). **'Sicher in Kreuzberg' Berlin'deki Küçük İstanbul: Diasporada Kimliğin Oluşumu**, İstanbul: Büke Yayınları.
- KELEŞ Ruşen (1976). "Investment by Turkish Migrants in Real Estate", (Ed. N. Unat-Abadan), **Turkish Workers in Europe 1960-1975**, Leiden: E. J. Brill, s.169-178.
- KURUYAZICI Nilüfer, "Alman Okurlar ve Türk Göçmen Yazınına Yeni Bir Bakış", **Hürriyet Gösteri**, S: 144 (1992), s.7-9.
- KURUYAZICI Nilüfer (2001). "Almanya'da Oluşan Yeni Bir Yazının Tartışılması", (Ed. M. Karakuş ve N. Kuruyazıcı), **Gurbeti Vatan Edenler: Almanca Yazan Almanyalı Türkler**, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, s.3-33.
- MARTİN Philip L. (1991). **The Unfinished Story: Turkish Labour Migration to Western Europe -with special reference to the Federal Republic of Germany-**, Geneva: International Labour Office.
- ORALIŞ Meral, "Almanya'da Oluşan Yabancılar Yazını", **Hürriyet Gösteri**, S: 144 (1992), s.10-11.
- PAZARKAYA Yüksel (1977). **Oturma İzni**, İstanbul: Derinlik Yayınları.
- ŞEN Faruk (1994). "Tüm Almanya'ya Merhaba (Önsöz)", **Bizim Almanya: "Yabancı Sorunu" Üzerine Merhaba Gazetesi'nden Derleme**, Ulm/F. Almanya: Merhaba Yayınları, s.9-11.
- ŞEN Faruk, ÖZ Güray, İYİDİRLİ Ahmet (1996). **Federal Almanya'da Türklerin Kültürel Sorunları ve Çözüm Yolları**, Köln: Önel-Verlag Yayınları.
- TURAN Kadir (1997). **Almanya'da Türk Olmak**, Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları.

-
- UNAT-ABADAN Nermin (1976). "Turkish Migration to Europe, 1960-1975: a Balance Sheets of Achievements and Failures", (Ed. N. Unat-Abadan), **Turkish Workers in Europe 1960-1975**, Leiden: E. J. Brill, s.1-44.
- WHITE Jenny B. "Turks in the New Germany", **American Anthropologist**, New Series, Vol. 99, No. 4 (1997), s.754-769

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 6/3 Summer 2011